

О.Р. ОЛЕЙНИУК

Український державний лісотехнічний університет
79057, м. Львів, вул. ген. Чупринки, 103

**ОСОБЛИВОСТІ БІОТОПІВ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ
ДВОРИКІВ ІСТОРИЧНОЇ ЗАБУДОВИ ЛЬВОВА ТА
ПИТАННЯ БІОРІЗНОМАНІТНОСТІ**

ключові слова: внутрішньоквартальні дворики, типізація, мікроландшафт
key words: little garden, typification, microlandscape

O.R.OLEIYNIUK

**PECULIARITIES OF LITTLE GARDENS IN HISTORICAL PART OF
LVIV AND THE PROBLEM OF BIODIVERSITY**

Ukrainian State Forestry Engineering University
103 Chuprynky str., 79057 Lviv, Ukraine

The article concerns the problem of little gardens and jards in historical part of town. The brief description of complex ecological and architectural researches of Lviv little garden and results of the inventory of their flora are adduced.

Львів — одне з найстарших міст України, яке за кількістю та цінністю історико-архітектурних пам'яток XII-XX ст. займає провідне місце в Україні. Тут чітко простежуються нашарування усіх стильових епох — від часу його заснування й до наших днів. У місті збереглися не лише окремі пам'ятки архітектури, а й планувальна структура історичного ядра міста, тобто його центральної частини — пл. Ринок з прилеглими кварталами.[1]

Аналізуючи просторово-планувальну структуру щільної забудови історичної частини міста Львова, зокрема пл. Ринок, було виявлено багату палітру відкритих внутрішньоквартальних просторів (двориків). Спостерігається значна різноманітність двориків за формою планування, стилями, функцією, конфігурацією й типом рослинного наповнення. Відповідно до проведених досліджень, на сьогодні (1999-2000 р.р.), ми розробили типізацію відкритих внутрішньоквартальних просторів щільної забудови історичної частини міста Львова. Типізація проведена таким чином:

За формою планування:

□ прямокутної конфігурації, “подвір’я-колодязі” — пл. Ринок, 2; 3; 7; 11; 14; 24; 26; 33; 41; 43; 44. Такі дворики часто трапляються в середньовічній забудові міста. Тут практично відсутня рослинність.

□ Найчастіше трапляються мохи. Площа таких двориків не перевищує 20-60 м² за висоти будинків у 3-5 поверхів;

□ видовженої конфігурації — пл. Ринок, 8; 9; 10; 12; 35; 36; 37; 38. Серед таких двориків часто трапляються “колодязі”, оскільки ширина подвір'я — 3-6 м, а довжина — від 10 до 40 м. Поверховість будинків — 3-5 поверхів. Рослинність трапляється рідко, оскільки практично всі подвір'я заощені, відкритий ґрунт відсутній, а на місцях, де відсутнє покриття найчастіше трапляються *Tussilago farfara*, *Plantago major*, *Calamagrostis epigeios*.

□ проїзні (прохідні) — пл. Ринок, 18; 29. У таких подвір'ях рослинність відсутня повністю, оскільки вони найчастіше заощені, зрідка можна спостерігати поодинокі особини *Taraxacum officinale*.

□ складної конфігурації — пл. Ринок, 4; 15-18; 28. У деяких випадках накладаються різні форми планування (площа Ринок 15-18). У таких двориках спостерігаємо досить багатий видовий склад рослин. У подвір'ї за наведеними вище адрами, присутні трав'яний покрив, чагарники, ліани й дерева. Тут трапляються: *Parthenocissus henryana* L. (вік близько 60 років згідно з товщиною прикореневої частини пагонів), *Fraxinus excelsior* L., *Populus canadensis* Moench, *Sorbus aucuparia* L., *Thuja occidentalis* L.

Як бачимо, найпоширенішими є подвір'я прямокутної конфігурації колодязного типу. Дворики також є різні за функцією.

За функцією найчіткіше виділяються дворики громадські, житлові та музейні (на пл.Ринок):

□ громадські — прохідні подвір'я, де розміщені приватні фірми, офіси та магазини: пл. Ринок, 18; 27; 29.

□ житлові — подвір'я житлових будинків на пл. Ринок. У переважній більшості ці подвір'я колодязного типу, а в прилеглих кварталах — це подвір'я найрізноманітнішої конфігурації. У цих двориках може траплятися незначне озеленення, часто спонтанне, або випадкове.

□ музейні — дворики музеїв, які є відкритими для громадськості, наприклад, Італійське подвір'я (пл. Ринок, 6). До музейного типу належать також дворики за адресами пл. Ринок, 4; 10; 24. Ці подвір'я недоступні для громадськості, лише для персоналу музеїв, що вказує на інший тип функції.

Проведена також, типізація відкритих внутрішньоквартальних просторів: за типом будівлі, за наявністю архітектурного декору, за стилем та етноподілом, за екологічними умовами. У межах екологічних досліджень вивчено інсоляцію двориків, вологість і температуру, а також виділено окремі типи двориків за ступенем наявного озеленення. Проведено детальні дослідження архітектурного

планування відкритих просторів у щільній забудові історичної частини міста з огляду на те, що архітектурні чинники істотно впливають на екологічну ситуацію в тому чи іншому подвір'ї. Наприклад, чим менше за площею подвір'я, тим нижча температура, більша затіненість (незначна інсоляція) і вища вологість, порівняно з вулицею чи площею. Такі чинники істотно впливають на мікроландшафт внутрішньоквартального дворика. Адже форма планування подвір'я може бути відкритою до вуличного середовища, тобто одна зі "сторін" подвір'я виходить на пішохідну вулицю або на транспортну вулицю, які мають як безпосередній антропогенний вплив (витоптування відкритого ґрунту та сміттєве забруднення), так і техногенний (газове забруднення), що істотно впливає на рослинну різноманітність у подвір'ях. У подвір'ях закритого колодязного типу, а також подвір'ях складної конфігурації можуть спостерігатися різні мікрокліматичні умови в одному й тому ж просторі. Коли проводилися кліматичні заміри протягом літніх місяців у подвір'ї складної конфігурації, то спостерігалася різниця температури на один градус між затіненим місцем дворика та сонячним. Також спостерігалася істотна різниця вологості повітря в постійно затіненому місці дворика і в сонячній частині. Найцікавішим у цьому дослідженні є виявлений зв'язок форми планування подвір'я з наявністю рослинного асортименту та його видового складу. Для проведення детальнішого дослідження ми вивчаємо архівні матеріали історичної забудови міста Львова де трапляються описи рослинності у львівських подвір'ях.

Історико-архітектурними дослідженнями відкритих просторів історичної забудови міста Львова доведено наявність різних стильових епох в архітектурі. Досить виразно вирізняються будівлі Середньовічного Львова від будівель сучаснішого періоду, тобто кінця XVIII ст. – поч. XX ст.[2] Така тенденція простежується не тільки в архітектурі, а й у композиції зелених насаджень. Адже, кожна епоха мала свою "моду", як на архітектурний стиль, так і на рослинний асортимент. На сьогодні в Середньовічному Львові практично не збереглися історичні насадження. Найстарші рослини, які можна спостерігати — це ліани. *Parthenocissus henryana* L. трапляється у двориках на вул. Ак. Богомольця, вул. Ак. Павлова, вул. Ів. Франка, на пл. Ринок та ін., *Hedera helix* L. — на вул. Ак. Павлова. В окремих випадках трапляються клематис і жимолость. Вік рослин визначався за товщиною пагона та площею покриття.

В архівних матеріалах [3] простежуються певні згадки про благоустрій подвір'їв у межах наказів чи документальних прохань мерії міста, а також на архітектурних планах окремих будівель. Виходячи з архівних згадок, найпоширенішими були: *Taxus baccata*

L., *Buxus sempervirens* L., *Thuja occidentalis* L., *Robinia pseudoacacia* L., *Ilex aquifolium* L.

Згадки про ці рослини найчастіше трапляються в архівних документах, зокрема на планах. Підтвердженням їх наявності в той час є те, що ці рослини збереглися в поодиноких подвір'ях, а їх вік відповідає, приблизно, початку ХХ ст. Вік рослин визначали за висотою рослини, радіусом крони, проективною площею крони, покриттям (якщо це ліана) і товщиною стовбура. У подвір'ях періоду кінця ХVІІІ ст. – поч. ХХ ст. зберігся набагато ширший рослинний асортимент, оскільки площа самих відкритих просторів значно більша порівняно з двориками середньовічної забудови. Присутній трав'яний покрив свідчить про екологічні умови цього простору, наприклад, про стан вологості чи інсоляційного режиму в дворіку.

Архітектурний аналіз необхідний для визначення динаміки планування міського простору, згідно з яким утворювалися відкриті простори в щільній забудові Львова. Такий аналіз допомагає зрозуміти формування мікрорландшафтів у складі загального міського ландшафту.

Львів вважається досить зеленим містом, порівняно з деякими європейськими, подібними до нього, містами. На сьогодні маємо проблему старіння цих мікрорландшафтів. Подвір'я зі збереженими давніми насадженнями потребують реновації, оскільки вони старіють і в певних випадках є досить небезпечними для цих відкритих просторів. Небезпека старих рослин полягає в тому, що вони можуть пошкодити будинок, а також може бути збудником захворювань і носієм паразитів, які вражають здорові рослини в подвір'ї. Відповідно, дуже важливою є комплексна архітектурно-екологічна інвентаризація та паспортизація львівських двориків, яка зараз проводиться. Таке дослідження потребує, щонайменше, 1 року (подібні дослідження проводяться у Краківській Політехніці в інституті Ландшафтно́ї архітектури проф. Янушом Богдановським) [6].

Згідно з дослідженнями в межах дисертації “Біотопи внутрішньоквартальних двориків історичних міст Європи та їх озеленення на прикладі міста Львова”, що ведуться у двох напрямках — екологічному та архітектурному, виникає досить чіткий образ не вивченої на сьогодні проблематики власне міських мікрорландшафтів, а особливо їх відновлення та благоустрою. До сьогодні практично не проводився екологічний аналіз внутрішньоквартальних відкритих просторів.

Такі дослідження дозволять виявити чітку картину екологічних умов, відповідно до яких можна буде запропонувати конкретний рослинний асортимент для відновлення мікрорландшафтів цих просторів. Також вони розкривають причини недоцільності

насадження рослин у двориках колодязного типу, оскільки в таких умовах рослини не мають естетичної вартості, забирають простір у маленькому дворіку, а також підвищують вологість і затіненість, тому в “колодязях” пропонується архітектурна реставрація з урахуванням колористики фасадів. У цьому випадку обґрунтовуються пропозиції щодо реновації таких двориків згідно з правилами ландшафтного дизайну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вуйцик В.С. Державний історико-архітектурний заповідник у Львові. – Львів: Каменярь, 1991. – 175 с.
2. Трегубова Т.О., Мих Р. М. Львів: Архіт.- іст. нарис. – К.: Будівельник, 1989. – 272 с.
3. Архівні матеріали по пл. Ринок та її внутрішніх просторах. Додаток до пояснювальної записки дипломного проекту Олейнюк О.Р., на тему “Комплексний благоустрій внутрішніх двориків площі Ринок м. Львова.” Матеріали надані архівом Управління охорони історичного середовища м. Львова.
4. Кучерявий В.А. Зеленая зона города. – К.: Наук. думка, 1981. – 248 с.
5. Orłowicz M. Plustrowany Przewodnik po Lwowie. – Lwów, 1920.
6. Bogdanowski. J. Parki i Ogrody Krakowa w obrębie plant y plantami i Wawelem. – Т 1. – Warszawa, 1997. – S.